

Degrabă imitatori și/vs degrabă autohtoni?

Sub această sintagnă interogativă, cu posibilele ei variante lingvistico-semantică, poate fi pus recentul volum al Martei Petreu, **De la Junimea la Noica. Studii de cultură românească**, Ed. Polirom, 2011, ce reunește studii despre originea unor idei ideologice și filosofice și mișcarea lor în intervalul temporal indicat de titlu.

Istoria noastră ca popor și națiune s-a măcinat, într-un echilibru fragil, între *buna dispoziție* (citește: superficialitate, delăsare, automulțumire, permeabilitate) și efort (citește: muncă, solidaritate, jertfă). Acest melanj, până la urmă nefericit, care ne-a guvernat (și ne guvernează) fapta existențială a fost consemnat, demult, de către cronicarul filosof, Miron Costin și voievodul cărturar, Dimitrie Cantemir. Consecințele acestui melanj s-au agravat odată cu intrarea tânărului stat român pe drumul modernizării; cu cât statul înainta pe drumul europenizării, cu atât consecințele melanjului devin mai nocive și permisibile metamorfozelor ideologice, politice și filosofice. Din acest cernoziom, mai ales în secolul al XX-lea, crește o bogată literatură despre problema indentitară, despre specificul național. Fenomenologia acestor metamorfozări din cultura română în context european formează subiectul celor 12 studii din cartea căreia încerc să-i fac o prezentare analitică (merită acest lucru!) în rândurile ce urmează.

Încep cu o observație: la viitoarea ediție (sunt convins că va urma) titlul volumului poate fi completat, "... Studii de cultură ideologică și filosofică românească".

Cele 12 studii gravitează în jurul celor două focare ale elipsei ideologico-filosofice, aflate la o distanță de o sutăcincizeci de ani, fiecare focar fiind marcat de câte un studiu bine armat documentar: "Evreiofilii și evreofagii" și "Generația '27 între Holocaust și Gulag". Subiectul central al studiilor este implicarea elitei românești în geneza și evoluția problemei iudaice în lumea românească și evoluția ei la antisemitism, de la 1866 la 1944. Pentru întregirea tabloului: "De la Junimea la Generația '27" sunt integrate următoarele studii: "De la lupta de rasă la lupta de clasă – Constantin Rădulescu-Motru"; "Filosofia în Universitatea din Cluj"; "Despre «iraționalele definitive» sau influența lui Blaga asupra lui D.D.Roșca; "Portretul «învățătorului» ca diavol."

Așa cum ne-a obișnuit, Marta Petreu, un excelent istoric al filosofiei și, în aceeași măsură, comentator al ei, atacă fără nici un complex teme delicate și complexe din istoria ideilor din cultura română din dramaticul secol XX. Autoarea lucrează cu materialul clientului, fără *parti pris*-uri, "ceștiunea" este examinată fără puseuri și permanent contextualizată european. În acest fel se delimitează de unii mari politologi și istorici, puzderie după al doilea război mondial, care au pus în circulație, din necunoaștere sau în mod tendențios (!) idei de felul acesta (citez din ... citatul MP): "Nu este o exagerare să spunem că România era cea mai antisemită țară a Europei antebelice" (e vorba de perioada 1866-1920). Aducând argumente clare și concrete scoase din documente și din, chiar, mărturiile unor elite evreiești din țară, Marta Petreu arată că la noi problema iudaică și apoi antisemitismul de până în deceniul trei al veacului XX au avut în primul rând cauze economice și nicidecum cauze rasiale și religioase. În această idee se înscrie primul studiu: "Evreiofilii și evreofagii". Respectivul studiu analizează "ceștiunea evreiască" la Junimea (P.P. Carp, Maiorescu, Eminescu, Conta), la postjunimiștii A.D. Xenopol, A.C. Cuza și la Hașdeu. La nivelul elitei vremii respective a predominat atitudinea realistă (Carp, Maiorescu); în cazul lui Xenopol și Hașdeu este surprinsă evoluția lor de la poziția ambiguă la cea rezonabilă a conviețuirii. În paginile despre Eminescu, cercetătoarea punctează câteva aspecte de mare importanță pentru înțelegerea ideologiei eminesciene în adevărul ei. Pe toate tonurile, Eminescu a fost considerat un antisemit incurabil, furibund. Or, adevărul este altul. Din cercul Junimii îl

întrece cu asupra măsură Conta. Cu extrase din ziaristica poetului arată că problema antievreiască apare la Eminescu permanent înglobată în atitudinea sa antiliberară, mult mai belicoasă decât antisemitismul. În atitudinea față de “cestiune”, Eminescu nu a apelat la criterii de rasă sau religie, ci la criteriul economic susținând că vinovați pentru nerezolvarea problemei la noi sunt “roșii”, cum îi numea poetul pe liberari.

Capitolul despre A.C. Cuza, fost junimist în tinerețe, este important pentru că arată cum, în contextul socio-politic intern și european (Malthus, Marx, bine cunoscuți de A.C. Cuza) antiiudaismul alunecă spre antisemitism. Împreună cu Iorga înființează în 1910 Partidul Național Democrat, apoi, în 1919 după retragerea lui Iorga, împreună cu N.C. Paulescu întemeiază Uniunea Național Creștină, care devine în 1923 Liga Apărării Naționale Creștine, ca în 1936 împreună cu Goga să formeze Partidul Național Creștin a cărui guvernare efemeră de câteva luni a rămas în istoria țării prin legislația antisemită. Din LANC, în 1927 se desprinde “dizidentul” Corneliu Zelea Codreanu cu Legiunea Arhanghelului Mihail. Privit retro, drumul politico-ideologic al lui A.C. Cuza este simptom al genezei ideologiei legionare.

“Nu românii au invitat antisemitismul, ei numai l-au împrumutat și adaptat condițiilor interne.” Aici era oportună, din partea autoarei, cel puțin o notă de subsol care să facă trimitere la rădăcinile îndepărtate în istoria Europei ale antiiudaismului și apoi ale antisemitismului. Pentru Holocaust (și apoi și pentru Gulag) este vinovat și Apusul *de dincolo* de fascismul lui Hitler. În această idee, autoarea notează: “ [...] Marea Britanie și Statele Unite ale Americii au știut ce se întâmplă cu ei (evreii). Cu toate astea, așa cum arată Paul Johnson, s-au abținut de la o “politică agresivă proevreiască», pentru a nu-l provoca pe Hitler să-i expulzeze în masă pe evrei, căci, spune istoricul «nici una dintre puteri nu era pregătită să salveze viețile evreilor, acceptând un număr mare de refugiați»” [Muzeul Holocaustului era absolut necesar, dar insuficient pentru spălarea vinovățiilor!; pe când și unul al Gulagului comunist?!] Într-o situație similară s-a aflat și *tânărul* stat român la sfârșitul sec. al XIX-lea când el a primit un mare număr de refugiați evrei prizonieri, din Rusia și provinciile limitrofe. Și, acum vine nu știu care mare politolog sau istoric din inocentul Apus să ne învinovățească pentru că nu am rezolvat nu știu ce problemă pe care el nu a rezolvat-o la el la vremea respectivă, pentru că n-au putut (sau n-au vrut!).

“Învățătorii” lui Hitler, Houston Stewart Chamberlain, Artur de Gobinenon (și mai târziu tovarășul său Alfred Rosenberg) au deschis fără ezitare în mod conștient robinetul antisemitismului, rasismului, totalitarismului – boli care au pus stăpânire pe Europa interbelică de la Ocean la Urali.

Un bun cunoscător al mișcării acestor idei în vremea sa este Constantin Rădulescu-Motru. Ecouri ale acestor idei ideologice și filosofice sunt prezente, pro și contra în lucrările: “Românismul, catehismul unei noi spiritualități”; “Cultura română și politicianismul”; “Eticul românesc”. Una din ideile cu adevărat pozitive din aceste lucrări este pledoaria pentru educarea și instrucția pentru muncă. O altă idee extrasă din lucrările lui Motru, în formularea Martei Petreu sună așa: “Pe baza experienței istorice din Europa occidentală, el preveștește – și din păcate a avut perfectă dreptate, că «mișcarea antisemită» cu cât se va întinde în stratele de jos, ale populațiunii, cu atât va lua treptat un caracter «religios», dar întovărășirea antisemitismului cu clericismul va fi «funest»”. Prin ideile și atitudinile sale, C. R. Motru e un simptom al tropismelor elitei românești de la sfârșitul deceniului trei și din deceniul patru din veacul XX.

Nu trebuie trecut cu vederea “Portetul «învățătorului» ca deavol”. În interiorul ramei problemei volumului, studiul este o suită de **fișe** pentru portretul (fizic, psihologic, moral și spiritual) lui Nae Ionescu, ca personaj de roman. Sursele de documentare sunt bogate și variate, toate provenind de la persoane care l-au cunoscut și au avut relații directe cu personajul. Menționez doar câteva nume cu greutate în relația respectivă: Măruca Cantacuzino-Enescu, Elena-Margareta Fotino, Mircea Vulcănescu, Mihail Sebastian. Merită citat incipitul studiului deoarece ceea ce părea la început anecdotă s-a dovedit a fi adevăr: “În anul 1934, când a refăcut, din porunca patriarhului Miron Cristea «zugrăveala» de la Catedrala Patriarhiei, pictorul Dimitrie Belizarie [...] l-a portretizat în fresca din tindă și pe Nae Ionescu. «Învățătorul», cum îi spunea unul dintre «elevii» săi apropiați, apare, în chip de diavol, în partea dreaptă a frescei din

pridvorul catedralei, acolo unde este înfățișat iadul.” Paginile acestui capitol, în care documentul și comentariul se contopesc, se citesc precum o pagină de roman.

“Filosofia în Universitatea din Cluj” și “Despre «iraționalele definitive» sau influența lui Blaga asupra lui D.D. Roșca” sunt, după părerea mea, modeste, de circumstanță în sensul că vehiculează date și idei îndeobște cunoscute de cei cât de cât cunoscători ai veștii științifice și filosofice din centrul universal clujean și ai operei celor doi filosofi.

Completarea radiografiei Generației '27 se face prin câteva studii axate, la modul concret, pe autori și opere: “Eliade *par lui-meme*, Codul ascuns al *Noptii de Sânziene*”; “Lacrimi și sfinți sau cartea misticului refuzat”. Aceste două studii sunt de departe, zic eu, cele mai pertinente analize a celor două opere.

Studiul “Eliade, Sebastian, Ionescu, Cioran «copii din flori» ai României interbelice”, după cum mărturisește autoarea, este unul de concluzii, scoase din lucrările monografice consacrate acestora, menit să ordoneze global și să sublinieze drumul dramatic al celor patru prin labirintul ideologico-politic al vremii lor. Cu argumente și cu onestitate desparte apele și arată câtă vinovăție personală și câtă a istoriei există în drama respectivă. Interesant prin noutate este și studiul “Ideile politice ale lui Gherasim Luca în perioada sa românească”. Gherasim Luca este o figură importantă a avangardei literare românești.

În studiul “Cioran și Eliade în vizorul legionarilor din exil”, cu cele două subcapitole “studiu de caz”, autoarea caută un răspuns la greaua întrebare: “Oare de ce nu s-au despărțit pe față și la vedere” de perioada lor legionară? După lectura paginilor respective în coroborare cu alte analize (oneste, obiective) ale problemei mă alătur opiniei autoarei: Cioran și Eliade s-au despărțit, fiecare în mod personal, total și din convingere, de trecutul lor legionar. Nu are rost să rezumăm cele două studii de caz. Las plăcerea lecturii cititorului. Prin cele două studii de caz, Marta Petreu dă un răspuns care mai temperează nesfârșitele dezbateri pe tema respectivă, multe din ele tendențioase, iar altele de-a dreptul amatoriste. Punând sub lupă ideologia și filosofia Generației '27 și alunecarea ei de la simpatie la adeziune la legionarism, cercetătoarea nu caută scuze, dar nici nu inventează culpe dând dovadă de discernământ și logică.

Cartea Martei Petreu se încheie cu un incitant studiu despre Constantin Noica postcarceral, despre acel mare naiv și idealist învins politic, dar câștigător în și prin cultură. Dincolo de datele legate de procesul lotului Noica-Pillat, atenția autoarei se oprește la două aspecte majore: suferința trăită de Noica după eliberare, considerându-se vinovat pentru arestarea și condamnarea celorlați din lot, și analiza volumului memorialistic “Rugați-vă pentru fratele Alexandru”, apărut în 1990, primit covârșitor de critic din cauza conjuncturii momentului și a unei lecturi neprofesioniste. În mod just, Marta Petreu pornește în comentariul ei de la una din cărțile fundamentale ale lui Noica, “Povestiri despre om. După o carte a lui Hegel”. Pe un schelet filosofic, Noica construiește în “Rugați-vă pentru Alexandru” o mare parabolă morală.

Studiile strânse în acest volum *reconstituie* ideologia și filosofia unui segment fundamental din istoria românească cunoscut sub denotația *interbelic*. Sunt atitudini și comentarii referitoare la problemele acelei epoci față de care Marta Petreu ar fi putut fi mult mai combativă. Dar, dincolo de această “acuză” e de remarcat, spre lauda ei, acel echilibru în care își desfășoară analizele și demonstrațiile de o strânsă logică.

Spuneam în altă cronică că Marta Petreu se numără printre puținii care, cu adevărat, cunosc în profunzime perioada interbelică în toată bogăția și complexitatea ei ideologică și filosofică.

Multe din paginile Martei Petreu consacrate interbelicului și în special Generației '27 conțin nuclee epico-romanești. Așa că nu va fi prea mare surpriza – precedentul există, dacă peste ceva timp ne va oferi un roman cu subiect și personaje extrase din această materie.

E drept că Generația '27 este Everestul culturii noastre, dar până la el trebuie escaladate alte piscuri. Așteptăm doamna Marta Petreu!